

Чижиков О. О.,
аспірант

Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

ПРО ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ОСОБЛИВОСТІ БЕЗПОСЕРЕДНЬОГО ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНІВ ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ НОТАРІАЛЬНІ ДІЇ

Анотація. У статті проаналізовано окремі проблемні питання безпосереднього об'єкта злочинів, що вчиняються посадовими особами місцевого самоврядування, які у встановлений законодавством України спосіб уповноважені здійснювати певні нотаріальні дії. Автором підкреслено теоретичне значення об'єкта кримінального правопорушення загалом, а також практичне, тобто прикладне, значення безпосереднього об'єкта злочину. Наведено результати аналізу правозастосовної практики, а саме вироків судів України у справах про злочини посадових осіб місцевого самоврядування, які здійснюють нотаріальні функції. На підставі цього виокремлено типові правозастосовні маркери, з використанням яких сформовано перелік статей Особливої частини Кримінального кодексу України, за якими зазвичай кваліфікуються протиправні діяння зазначених посадових осіб місцевого самоврядування. Розглянуто безпосередні об'єкти типових для виокремлених ситуацій складів кримінальних правопорушень, серед яких окремим пріоритетом виділено зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) та службове підроблення (ст. 366 КК України). Розглянуто точки зору різних учених-криміналістів на цю проблематику. Проілюстровано основний шлях еволюції теоретичних підходів до висвітлення цього питання, а також проаналізовано останні масштабні наукові роботи в межах заявленої проблематики. Вузкопрофільні проблемні питання безпосереднього об'єкта окремих кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, розглянуто через призму загального вчення про об'єкт злочину з обов'язковим урахуванням специфічних особливостей різних концепцій об'єкта злочину. Спираючись на проведений теоретичний аналіз, автор формує уточнюючі запитання та, використовуючи дедуктивний метод, знаходить на них обґрунтовані відповіді. На підставі проведеного аналізу доктринального доробку та судової практики зроблено відповідні висновки, а також сформульовано пропозиції до концепції проекту нового Кримінального кодексу України щодо подальшого розвитку кримінального законодавства України.

Ключові слова: об'єкт злочину, об'єкт кримінального правопорушення, посадові особи місцевого самоврядування, нотаріальні дії, зловживання владою або службовими повноваженнями, службове підроблення, відповідальність нотаріусів.

Постановка проблеми. Об'єкт кримінального правопорушення загалом і об'єкт злочину зокрема дуже часто сприймаються й окремими дослідниками, й більшістю правозастосовників-практиків як теоретичний доктринальний фундамент більшості

питань Особливої частини кримінального права. Водночас об'єкт, а саме безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, не лише теоретично тримає на собі надбудову практичного правозастосовання, але й цілком прагматично дає можливість зрозуміти змістовну, тобто внутрішню, природу того чи іншого кримінально караного діяння, осягнути механізми завдання шкоди як суспільним відносинам, так і конкретним особам, опрацювати дієві запобіжні механізми та заходи, адекватно визначитися з покаранням винної особи тощо. Особливо, на наш погляд, це справедливо щодо протиправних проявів, які не мають, так би мовити, власної статті в кримінальному кодексі, а охоплюються ознаками наявної норми, а часом і кількома статтями Особливої частини КК України. Одним із таких прикладів можемо назвати злочини, що вчиняються посадовими особами органів місцевого самоврядування, які здійснюють нотаріальні дії.

У ЄДРСР знаходимо двадцять вісім судових рішень, які найбільш повно відповідають параметрам запити щодо суспільно небезпечних діянь посадових осіб місцевого самоврядування, які здійснюють нотаріальні дії. Вироки за зазначеною категорією справ мають певне різноманіття щодо діянь, вчинених у сукупності зі злочиним, передбаченим ст. 366 КК України (службове підроблення), який присутній у формулі кваліфікації в кожному без винятку вирокі за цією категорією справ. Щодо сукупності злочинів, то найчастіше стосовно підсудних осіб судами виносилися вирокі за різними частинами ст. 366 та різними частинами ст. 364 КК України (зловживання владою або службовим становищем). По два випадки кваліфікації за сукупністю ст. 366 та різних частин ст. 191 (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), ч. 1 ст. 358 (підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів) та ч. 1 ст. 365 КК України, а також один випадок сукупності злочинів, передбачених ч. 1 ст. 366 та ч. 2 ст. 368 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою у значному розмірі) КК України.

Із наведеного бачимо, що правозастосовники не піддають сумніву наявність у цих діяннях посадових осіб місцевого самоврядування складу злочину «службове підроблення» та досить часто злочину «зловживання владою або службовим становищем». Тут маємо відзначити, що абсолютна більшість вироків, у яких фігурує зазначена сукупність, була винесена судами до змін у законодавстві, якими було передбачено безальтернативну істотну шкоду від зловживання владою або службовим становищем у вигляді завдання матеріальних збитків.

Також, на нашу думку, зловживання в цих випадках логічніше було би пов'язувати не із самою подією службового підроблення, а з фактом вчинення нотаріальних дій, на які такі посадові особи місцевого самоврядування вповноважені приписами чинного законодавства, що б свідчило на користь реальної, а не ідеальної сукупності злочинів.

Отже, враховуючи судову практику, яка склалася, говорячи про безпосередні об'єкти злочинів, вчинюваних посадовими особами органів місцевого самоврядування, які здійснюють нотаріальні дії, маємо підстави більш детально аналізувати безпосередні об'єкти злочинів, передбачених ст. 364 та ст. 366 КК України.

Розглядаючи безпосередній об'єкт вищенаведених кримінальних правопорушень, під час його аналізу не можемо оминати увагою основні підходи в поглядах науковців до визначення безпосередніх об'єктів злочинів у сфері службової діяльності та, відповідно, професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Так, наприклад, А. Нусупалієв зазначає, що, на відміну від родового об'єкта, безпосередній об'єкт посадового злочину є більш конкретизованими суспільними відносинами, на які посягає злочин. Він вважає безпосередній об'єкт конкретизованим видом родового об'єкта. Також автор пов'язує безпосередній об'єкт із галуззю господарства, у якій цей злочин було вчинено, тому що, на його думку, скоєння посадового зловживання можливе в різноманітних галузях народного господарства, державного управління та в різних формах, отже, воно може завдати реальної шкоди не менш різноманітним суспільним відносинам. Водночас він вважає, що не будь-які суспільні відносини, яким завдається шкоди в результаті посадового зловживання, можуть розглядатися як безпосередній об'єкт цього злочину. Ним є виключно ті відносини, яким завжди завдається шкоди цим суспільно небезпечним діянням. Це нормальна робота конкретного державного або громадського підприємства, установи або організації. Ці суспільні відносини вчений визнає основним безпосереднім об'єктом зловживання. Усі ж інші він пропонує визнавати додатковими безпосередніми об'єктами цього злочину [1, с. 7–8]. На наш погляд, не повністю розв'язаним тут є питання авторитету наведених органів, службова особа яких учиняє зловживання. Дійсно, зловживання можливе в різних галузях господарства, державного управління, місцевого самоврядування тощо, паралельно завдаючи шкоди різним відносинам. Утім, чи можливо, щоб у таких випадках не страждав авторитет органу (чи то державного або місцевого самоврядування), який представляє службова особа – правопорушник? Скоріш за все, ні. Таким чином, якщо керуватися логікою А. Нусупалієва, ці суспільні відносини необхідно разом із нормальною роботою конкретного державного або громадського підприємства, установи, організації визнавати основним безпосереднім об'єктом зловживання владою або службовим становищем. Проте це є не зовсім правильним, про що буде сказано далі.

О. Светлов у своїй дисертації писав, що безпосередній об'єкт злочину – це ті суспільні відносини, на які безпосередньо посягає конкретне діяння, а ототожнення безпосередніх об'єктів посадових злочинів з їхнім родовим об'єктом є помилковим. Також він зазначав, що безпосереднім об'єктом посадових злочинів повинні виступати ті суспільні відносини, які (в рамках родового об'єкта) безпосередньо порушуються окремим злочинном. Виходячи з цього, безпосереднім об'єктом

зловживання владою або службовим становищем він називав «обов'язок посадових осіб виконувати свої повноваження лише в інтересах служби» [2, с. 10].

Досліджуючи проблеми кваліфікації злочинів, вчинених посадовими особами шляхом використання службового становища, О. Асніс дійшов висновку про наявність у будь-якого виду посадового зловживання двох безпосередніх об'єктів. При цьому якщо в законі склад сконструйовано як матеріальний, то першим (основним) об'єктом тут буде правильна діяльність окремої ланки державного апарату, а другим – державні або суспільні інтереси чи охоронювані законом права та інтереси громадян. Будучи додатковим, другий об'єкт має альтернативно-обов'язковий характер. Для злочинів із формальним складом другий об'єкт, на думку автора, є факультативним [3, с. 8].

Б. Ахраров, досліджуючи кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби зі зловживанням владою або службовим становищем, висловив думку про те, що родовий і безпосередній об'єкти цього злочину співпадають. Учений визначив їх як правильну діяльність державного апарату або громадських (суспільних) організацій [4, с. 17–18].

Цікаву думку про відображення безпосереднього об'єкта в тексті закону через призму вивчення питань боротьби з окремими видами посадових зловживань висловив А. Саттаров. На його переконання, в законі відображаються лише окремі елементи суспільних відносин, які складають об'єкт злочину [5, с. 9]. Як продовження цієї тези можна навести позицію А. Квіціні, котрий у своїй докторській дисертації вказував на те, що безпосередній об'єкт не може бути однозначним для всіх службових злочинів, а залежить від їхнього виду. Наприклад, для зловживання владою або службовим становищем таким об'єктом учений вважав обов'язок посадових осіб виконувати свої функції лише в інтересах служби [6, с. 14].

Констатуючи різноманітність позицій щодо безпосереднього об'єкта службових злочинів, усе ж таки можемо їх узагальнити до таких двох основних підходів: родовий і безпосередній об'єкти цих злочинів співпадають; родовий і безпосередній об'єкти цих злочинів відрізняються, другий із них є звуженим порівняно з першим і являє собою певну царину діяльності державного (суспільного) апарату чи окремих його ланок, а також його авторитет. На цьому неодноразово наголошувалося в кримінально-правовій літературі, присвяченій дослідженню цієї сфери [7, с. 42; 8, с. 21–22; 9, с. 88].

Таке звуження відбувається за рахунок покладення авторами цього підходу (В. Кириченко, М. Лисов, Ш. Папіашвілі, Б. Волженкін) функціональної ознаки здійснюваної службовою особою діяльності в основу своїх висновків.

Як відзначав у своїй роботі, яка стала теоретичним фундаментом у питаннях об'єкта злочину для кількох поколінь українських учених-криміналістів, В.Я. Тацій, безпосереднім об'єктом злочину є ті конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону визначеного кримінального закону і яким завдається шкода злочином, що підпадає під ознаки цього складу. Спираючись на це твердження, учений пропонує висновок, що будь-які суспільні відносини, яке б велике значення вони не мали для інтересів держави й суспільства, не є об'єктом до того моменту, поки їх не буде поставлено під охорону законодавцем шляхом прийняття закону, який установлює кримінальну відповідальність за суспільно небезпечні посягання на ці відносини [10, с. 90–91].

Враховуючи вищенаведене, маємо поставити собі певні запитання.

По-перше, чи поставлені законодавцем під охорону суспільні відносини, у рамках яких забезпечується авторитет державного апарату? Так, поставлені. По-друге, чи поставлені вони під охорону визначеного кримінального закону, тобто певної кримінально-правової норми? Маємо констатувати, що ні. Законодавець поставив їх під охорону сукупності кримінально-правових норм, розміщених ним у розділі XV КК України, у назві якого прямо окреслив таке: «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян». Отже, маємо певні підстави не погодитися з вищенаведеними узагальненнями про включення до безпосереднього об'єкта злочину авторитету державного апарату. Утім, виключити його зі змісту безпосередніх об'єктів окремих злочинів у сфері службової діяльності не маємо жодних підстав. Наприклад, у разі вчинення зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, службового підроблення, службової недбалості й особливо злочинів, пов'язаних із неправомірною вигодою, авторитет органів державної влади або місцевого самоврядування зазнає шкоди разом із суспільними відносинами у сфері службової діяльності. Хоча, наприклад, О. Дудоров і Г. Зеленов зазначають, що безпосереднім об'єктом злочину «зловживання владою або службовим становищем» виступає встановлений порядок службової діяльності в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях [11, с. 428].

Таким чином, для злочину, передбаченого ст. 364 КК України, маємо певний збіг: із одного боку, безпосереднім об'єктом цього злочину є конкретний вид суспільних відносин, поставлений законодавцем під охорону цієї норми, тобто їхній зміст полягає в реалізації службовою особою своєї влади або свого службового становища виключно в інтересах служби; з іншого боку, також треба говорити про шкоду авторитету органів, які такі особи представляють, надаючи публічно-правові послуги. Виходячи з цього, маємо проблемне питання про те, необхідно включати авторитет державного апарату до основного безпосереднього об'єкта злочину «зловживання владою або службовим становищем» чи його треба визнати обов'язковим додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину.

Пам'ятаємо, що основним безпосереднім об'єктом злочину є ті суспільні відносини, які насамперед і головним чином намагався поставити під охорону законодавець, приймаючи кримінальний закон. Саме основний безпосередній об'єкт відображає основний зміст того чи іншого злочину, його антисоціальну спрямованість. Він більше, ніж інші об'єкти, визначає ступінь суспільної небезпечності вчиненого злочину [10, с. 96].

Цілком очевидно, що зловживання владою або службовим становищем завдає шкоди не лише суспільним відносинам, у рамках яких існує законна діяльність службових осіб виключно в інтересах служби. Утім, законодавець намагався поставити під охорону головним чином саме ці відносини. Такі наміри нормотворця наочно ілюструються визначенням місця ст. 364 саме в розділі XVII КК України.

Таким чином, авторитет органів державної влади або місцевого самоврядування стосовно зловживання владою або службовим становищем є обов'язковим додатковим безпосереднім об'єктом злочину. Це ніяким чином не суперечить можливості

бути основним безпосереднім об'єктом для злочинів, відповідальність за вчинення яких передбачена статтями розділу XV КК України.

Маємо також висловити певні міркування щодо наведеної точки зору окремих авторів стосовно звуження змісту безпосереднього об'єкта злочину порівняно з родовим за рахунок покладення в основу своїх висновків авторами цього підходу функціональної ознаки здійснюваної службовою особою діяльності.

Так, наприклад, В. Кириченко зазначав, що безпосереднім об'єктом зловживання владою або службовим становищем, коли службова особа звільняє за хабар (зараз – неправомірної вигоди) платника податку від його сплати є суспільні відносини, які складають зміст роботи фінансових органів [12, с. 22]. Власне, як на перший погляд, то це цілком логічна та зрозуміла позиція, проте маємо певні зауваження щодо цього.

Відповідно до висловленої точки зору, кожен конкретний випадок скоєння злочину, передбаченого ст. 364 КК України, повинен мати свій безпосередній об'єкт злочину. Більш того, якщо послідовно дотримуватися цієї концепції, необхідно поширити таке правило на всі без винятку діяння, криміналізовані законодавцем. На наш погляд, такий підхід не співвідноситься із загальноприйнятою в науці точкою зору про те, що безпосередній об'єкт злочину, хоча і є конкретними суспільними відносинами, проте є також певним рівнем узагальнення, звуженим порівняно з видовим і родовим об'єктом. Сама система структурування об'єктів злочину за вертикаллю побудована на таких узагальненнях, які звужуються від верхньої ланки до нижньої.

Виходячи з цього, ми вважаємо, що В. Кириченко та його послідовники в цьому вдаються до надлишкового та необґрунтованого дроблення суспільних відносин у змісті безпосереднього об'єкта злочину. Законодавець із об'єктивних причин не може охопити під час криміналізації абсолютно всі випадки майбутньої злочинної поведінки. По-перше, це неможливо суто з технічних причин, бо їх перелічення не витримає жодне друковане видання; по-друге, це неможливо з урахуванням майбутнього розвитку суспільства загалом і окремих суспільних відносин зокрема, коли з'являться нові технології, нові галузі життєдіяльності людини й, на жаль, нові можливості для вчинення злочинів, у тому числі зловживання владою або службовим становищем. Ураховуючи наведене, вважаємо за неможливе погодитися з цим підходом окремих авторів.

Водночас у цій концепції В. Кириченка є вкрай, на наш погляд, важливе зерно, яке не настільки помітне на перший погляд. Це функціональна ознака здійснюваної службовою особою діяльності. Не саме службове становище такої особи, не конкретна займана нею посада, а функціональний зміст здійснюваної завдяки цій посаді діяльності.

Щодо останніх тенденцій у науковому середовищі у сфері, що досліджується, то, наприклад, І. Фріс, досліджуючи питання кримінально-правового забезпечення охорони нотаріальної діяльності, дійшов висновку, що посягання на нотаріальну діяльність пов'язані зі спричиненням шкоди суспільним відносинам, інтересам і благам у сфері реалізації громадянами прав та обов'язків як учасників цивільного правообігу та виконання функцій нотаріального забезпечення їх реалізації. Учений зазначає, що безпосереднім об'єктом злочину тут виступають ті конкретні суспільні відносини, інтереси та блага, які

опинилися під загрозою заповдіння шкоди або шкода яким реально заповдіюється. Водночас автор акцентує увагу на тому, що ця група діянь посягає не тільки на нотаріальну діяльність. На його думку, зазвичай під час їх вчинення опиняються під загрозою інші суспільні відносини, інтереси та блага або ним завдається реальна шкода. Через це практично в усіх випадках посягань на нотаріальну діяльність разом із основним безпосереднім об'єктом існує додатковий безпосередній об'єкт, яким можуть виступати життя, здоров'я, право власності тощо [13, с. 55–56].

М. Рябенко, досліджуючи питання кримінально-правової охорони професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, зазначає, що основним безпосереднім об'єктом злочинів, передбачених ст. ст. 365² та 368⁴ КК України, є встановлений правовими нормами порядок здійснення професійної діяльності з надання публічних послуг, який охороняється кримінальним законом України [14, с. 66].

Якщо ми повернемося до висвітленої судової практики щодо злочинної діяльності посадових осіб місцевого самоврядування під час здійснення ними нотаріальних функцій, то побачимо, що вона розкриває нам, так би мовити, суб'єктно орієнтований правозастосовний підхід. Так, і органи досудового розслідування під час розслідування, і суди під час подальшого розгляду справ про злочини, вчинені посадовими особами місцевого самоврядування, які здійснюють нотаріальні дії, орієнтуються в ході кваліфікації кримінальних правопорушень на ознаку суб'єкта злочину, а саме службову особу (у нашому випадку – особу посадову) місцевого самоврядування. З огляду на формулювання диспозиції ст. 365² КК України та її граматичне тлумачення під час правозастосування, це є цілком правильним підходом.

Дійсно, ч. 1 ст. 365² КК України передбачає відповідальність за «зловживання своїми повноваженнями аудитором, *нотаріусом*, оцінювачем, уповноваженою особою або службовою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, *іншою особою, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування*, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), або державним реєстратором, суб'єктом державної реєстрації прав, державним виконавцем, приватним виконавцем задля отримання неправомірної вигоди, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб» (курсив наш – *О. Ч.*). Отже, включивши до переліку можливих суб'єктів цього злочину «інших осіб», наголошуючи на тому, що вони не повинні бути ні державними службовцями, ні посадовими особами місцевого самоврядування, законодавець свідомо вивів останніх за межі правового регулювання зазначеної кримінально-правової норми навіть у тих випадках, коли вони здійснюють дії, притаманні не їхній основній професійній (службовій, посадовій) діяльності, а професійній діяльності можливих суб'єктів злочину, передбаченого ст. 365² КК України, у їхньому числі нотаріусам. Утім, чи правильно це? У контексті правозастосування чинної редакції ст. 365² КК України вимушено правильно. Водночас маємо наголосити на тому, що злочини, про які йдеться в згаданих виразах, вчинялися посадовими особами місцевого

самоврядування не через те, що вони мали статус цих самих осіб, а через те, що вони як такі посадові особи місцевого самоврядування були наділені правом здійснювати певні нотаріальні дії, тобто в цих випадках органічно поєдналися ці дві характеристики суб'єкта, проте рушійною обставиною, так би мовити, криміноспонукальною ознакою тут необхідно вважати саме можливість здійснити нотаріальні дії. Якщо би посадова особа місцевого самоврядування здійснила їх, не будучи вповноваженою на це, тобто виходячи за межі своїх службових обов'язків чи, правильніше сказати, посадових можливостей, то такі дії не мали би своїм наслідком настання певних юридичних фактів. З огляду на те, що в більшості випадків, досліджених судами, йшлося про незаконні реєстрації спадкових прав або права власності, здійснення цих дій неповноваженою на це особою було б швидко викрито вже на стадії отримання відповідних документів, які посвідчують право власності, або в результаті перевірки особою (тим самим спадкоємцем) відповідного права у відкритому реєстрі, наприклад, у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

Вище ми згадували позицію В. Тація про те, що основним безпосереднім об'єктом злочину є ті суспільні відносини, які насамперед і головним чином намагався поставити під охорону законодавець, приймаючи кримінальний закон [10, с. 96]. На наш погляд, визначення пріоритетності в кримінально-правовій охороні того чи іншого об'єкта має серед інших критеріїв спиратись на ті фактори, які стають визначальними для суспільно небезпечної поведінки особи.

Також вище ми виокремили спонукальну ознаку для протиправної діяльності посадових осіб місцевого самоврядування, які здійснюють нотаріальні функції, а саме відповідні повноваження та законні можливості виконати певні нотаріальні дії. Тут також пригадаємо позицію В. Кириченка, яку ми виділили окремо, про функціональний зміст діяльності, здійснюваної службовою особою.

Отже, фактично не службове становище посадової особи місцевого самоврядування, а функціональне наповнення її діяльності створює організаційні можливості для можливих протиправних діянь, а визначальним фактором для суспільно небезпечної поведінки є не службове становище посадової особи місцевого самоврядування, а вповноваженість на вчинення нотаріальних дій.

Наприклад, якщо б законом передбачалась можливість покладання нотаріальних функцій не на посадову особу місцевого самоврядування, а через певні процедури (наприклад, таємне голосування мешканців певної місцевості) на будь-яку дієздатну особу (додатково можна було би передбачити віковий і освітній ценз та/або якість мінімальне навчання), то питання кваліфікації злочинів за статтями, суб'єктами яких є посадові особи місцевого самоврядування, відпало би само собою. При цьому спонукальна ознака (фактично виділений В. Тацієм визначальний фактор для суспільно небезпечної поведінки особи) у вигляді можливості здійснення нотаріальних функцій нікуди б не поділась, а навпаки, підтвердила би свій криміноутворюючий характер.

Фактично ми виходимо на можливість здійснювати окремі нотаріальні дії за спеціальним повноваженням за аналогією зі службовими особами у зв'язку з приміткою до ст. 364 КК України: «особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням (курсив наш – *О. Ч.*) здійснюють

функції представників влади чи місцевого самоврядування» Більш того, самі посадові особи місцевого самоврядування вчиняють нотаріальні дії за спеціальним повноваженням, передбаченим у ст. 37 ЗУ «Про нотаріат» і процедурно уточненим у Порядку вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо, що виокремлення наведеної спонукальної ознаки як криміноутворюючої було б логічним за подальшого розвитку кримінального законодавства в цій сфері. До того ж така логіка й зараз проглядається у ст. 365² КК України. З одного боку, під час прив'язки в диспозиції норми діяння у вигляді зловживання повноваженнями до конкретних суб'єктів, а саме аудитора, нотаріуса, оцінювача, уповноваженої особи або службової особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, із іншого боку, законодавець у самій назві статті наголошує на тому, що тим фактором, який є вирішальним у визначенні суспільної небезпечності цих діянь, є особлива діяльність певних осіб, а саме надання ними публічних послуг. Також цей підхід розвивається у диспозиції, де говориться про «іншу особу, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг» (курсив наш – О. Ч.).

В актуальному тексті проекту КК України найбільше для розміщення пропонованої нами норми підходить книга зьому «Злочини та проступки проти держави», а саме розділ 7.7 «Злочини та проступки проти порядку публічної служби». У проекті також наведено можливі варіанти назви «проти порядку здійснення повноважень [публічними] службовими особами» та «проти добросовісності». Сама ж стаття, на наш погляд, цілком можлива в такому формулюванні.

«Стаття 7.7. Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги.

Особа, яка, здійснюючи професійно або за спеціальним повноваженням діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, зловживала своїми повноваженнями, – вчинила...».

Висновки. Отже, підбиваючи підсумок наведеного, маємо зазначити таке. Щодо безпосереднього об'єкта злочину, то він фактично являє собою більш конкретизовані суспільні відносини, тобто конкретизований вид родового об'єкта. Фактично це ті конкретні суспільні відносини, яким завдається шкоди або створюється реальна загроза її заподіяння.

Виходячи з приписів чинного кримінального законодавства, безпосереднім об'єктом службових злочинів, вчинюваних посадовими особами місцевого самоврядування під час виконання ними нотаріальних функцій, маємо визнавати суспільні відносини, зміст яких полягає в реалізації такою посадовою особою свого службового становища виключно в інтересах служби та в рамках чинного законодавства.

Обов'язковими додатковими безпосередніми об'єктами таких злочинів є, по-перше, авторитет органу місцевого самоврядування, у якому обіймає посаду особа, наділена правом здійснювати нотаріальні функції, по-друге, суспільні відносини у сфері нотаріальної діяльності. Факультативним додатковим об'єктом злочину тут виступають усі інші суспільні відносини, які зазнають злочинного впливу або щодо яких створюється реальна загроза спричинення шкоди в результаті таких злочинних дій посадової особи місцевого самоврядування. Як ілюструє судова практика в цій сфері, таким факультативним

безпосереднім об'єктом найчастіше є суспільні відносини, у межах яких забезпечується право власності.

До речі, у разі реалізації пропонованої нами редакції статті Кримінального кодексу, яка передбачатиме відповідальність за зловживання своїми повноваженнями особою, яка здійснює професійно або за спеціальним повноваженням діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, то в разі здійснення посадовими особами місцевого самоврядування нотаріальних функцій суспільні відносини у сфері нотаріальної діяльності визнаватимуться обов'язковим додатковим безпосереднім об'єктом, а авторитет органу місцевого самоврядування разом із деякими іншими суспільними відносинами (зокрема, суспільними відносинами, у межах яких, наприклад, забезпечується право спадкування та в подальшому право власності на спадкове майно) – факультативним.

Література:

1. Нусупалиев А. Уголовная ответственность за злоупотребление властью или служебным положением (на материалах Казахской ССР) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 1973. 20 с.
2. Светлов А. Теоретические проблемы уголовной ответственности за должностные преступления : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Киев, 1980. 43 с.
3. Аснис А. Проблемы квалификации преступлений, совершенных должностными лицами путем использования служебного положения : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 1982. 16 с.
4. Ахраров Б. Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с злоупотреблениями властью или служебным положением (по материалам Узбекской ССР) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ташкент, 1989. 29 с.
5. Саттаров А. Борьба с должностными злоупотреблениями в подсобных сельских хозяйствах предприятий, учреждений и организаций (по материалам Узбекской ССР) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ташкент, 1990. 25 с.
6. Квициния А. Проблемы ответственности за должностные преступления : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харьков, 1990. 35 с.
7. Коваленко В. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, вчинене працівником правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2009. 233 с.
8. Хашев В. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2007. 259 с.
9. Сисоев Д. Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми: кримінально-правова характеристика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2015. 247 с.
10. Тацій В. Объект и предмет преступления по советскому уголовному праву. Харьков : Юридический институт, 1982. С. 90–91
11. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. Дудорова, Є. Письменського. Луганськ : Елтон-2, 2012. Т. II. 428 с.
12. Кириченко В. Виды должностных преступлений по советскому уголовному праву. Москва, 1959. С. 22.
13. Фріс І. Кримінально-правове забезпечення охорони нотаріальної діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Івано-Франківськ, 2015. 231 с.
14. Рябенко М. Кримінально-правова охорона професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2016. 267 с.

Chyzykov O. Theoretical and practical features of the direct object of crimes of local self-government officials carrying out notarial actions

Summary. The article analyzes some problematic issues of the direct object of crimes committed by local government officials, who in the manner prescribed by the legislation of Ukraine are authorized to perform certain notarial acts. The author emphasizes the theoretical significance of the object of the criminal offense in general, as well as the practical – the applied significance of the immediate object of the crime. The results of the analysis of law enforcement practice – verdicts of courts of Ukraine on cases of crimes of the officials of local government performing notarial functions are resulted. Based on this, standard law enforcement markers are identified; using which, a list of articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine is formed, which usually qualify the illegal actions of these local government officials. The direct objects of criminal offenses typical for the selected situations are considered, among which abuse of power or official position (Article 364 of the Criminal Code of Ukraine) and official forgery (Article 366 of the Criminal Code of Ukraine) are given

a separate priority. The views of different forensic scientists on this issue are considered. The fundamental way of evolution of theoretical approaches in coverage of this question is illustrated, and also the last large-scale scientific works within the limits of the declared problems are analyzed. Narrow profile issues of the direct object of certain criminal offenses in the field of official activities and professional activities related to the provision of public services are considered through the prism of the general doctrine of the object of crime, taking into account the specific features of various concepts of the object of crime. Based on the theoretical analysis, the author formulates clarifying questions and, using the deductive method, finds reasonable answers to them. On the basis of the analysis of doctrinal heritage and judicial practice the corresponding conclusions are made, and also offers to the concept of the project of the new Criminal code of Ukraine on further development of the criminal legislation of Ukraine are formulated.

Key words: object of crime, object of criminal offense, local government officials, notarial acts, abuse of power or official authority, forgery, liability of notaries.